

שבת (עה:)

והכותב שתי אותיות. תנו רבנן: כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים - פטור, מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים - חייב. אמר רבי מנחם ברבי יוסי: וזה חומר במוחק מבכותב.

רא"ש מסכת שבת פרק ז סימן ט

ט והכותב שתי אותיות תנו רבנן כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים פטור מחק אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים חייב א"ר מנחם בר' יוסי זה חומר במוחק מבכותב והיינו טעמא כי פעמים כתב במשכן טעות על קרש אחד ומוחק כדי לכתוב אחרת במקומה מן הדין היה ראוי לחייב אף מוחק אות אחת כדי לכתוב אות אחרת במקומה אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מעל כתיבה עצמה ויראה שאין חייב על מחיקת טשטוש דיו אפי' לכתוב כמה אותיות כי לא היה במשכן אלא מחיקת אותיות כדי לכתוב במקומו. אחרי כתיב זה מתוך הסברא וגם מדנקט בברייתא מחק אות אחת ראייתו בתוספתא [פי"ב] וכתב בה נפלה דיו על ספק ומחקו שעה על הפנקס ומחקו אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב וטעמא לא בריר לן וי"ל דהיינו טעמא דאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמיא ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה הלכך אפי' טשטוש דיו נמי והאי דנקט בברייתא מחק אות גדולה אידי דתני כתב אות אחת גדולה. והמכה בפטיש רבה ור' זעירי אמרי תרווייהו כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש:

בית יוסף אורח חיים סימן שמ

... וכתב הרא"ש (סי' ט) והיינו טעמא כי פעמים כתב במשכן טעות על קרש אחד ומוחק כדי לכתוב אחרת במקומה מן הדין היה ראוי לחייב אף מוחק אות אחת כדי לכתוב אחרת במקומה אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מעל כתיבה עצמה ויראה שאין חייב על מחיקת טשטוש דיו אפילו לכתוב כמה אותיות כי לא היה במשכן אלא מחיקת אותיות כדי לכתוב במקומו ואחרי כתיב זה מתוך הסברא וגם מדנקט בברייתא מחק אות אחת ראייתו בתוספתא (פי"ב) וכתב בה נפלה דיו על ספר ומחקה שעה על הפנקס ומחקו אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב וטעמא לא בריר לן וי"ל דהיינו טעמא דהאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמי ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה הלכך אפילו טשטוש דיו נמי והאי דנקט בברייתא מחק אות גדולה אידי דתני כתב אות אחת גדולה עכ"ל וגם הרמב"ם בפרק י"א (ה"ט) כתב תוספתא זו כלשונה ולשון רבינו שכתב המטשטש בדיו הקלף אינו מכוון ושיעורו כאילו כתב המטשטש הדיו שבקלף: כתב המרדכי בפרק כלל גדול (סי' שסט) נשאל רבינו מאיר על עוגות התינוקות שכותבים עליהם אותיות ותיבות איך אוכלים אותם התינוקות ביום טוב והשיב אי משום מוחק ליכא איסורא דאורייתא אלא במוחק על מנת לכתוב ומיהו איסורא דרבנן איכא ובתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו היכא דלא ספינן ליה בידים עכ"ל:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שמ סעיף ג'

המוחק דיו * (י) שעל הקלף או (יא) ד שעה שעל הפנקס, אם יש במקומו כדי לכתוב (יב) ב' אותיות, (יג) חייב. הגה: (יד) ה <ב> אסור לשבר עוגה (טו) שכתב עליה (טז) ו כמין אותיות, אע"פ שאינו מכוין רק לאכילה, (יז) דהוי מוחק. (מרדכי פרק כלל גדול).

משנה ברורה סימן שמ

(יג) חייב - והוא שכוונתו [טז] בעת המחיקה שיהא ראוי אימת שירצה לכתוב ב' אותיות ולא בעינן שיתכוין לכתוב בשבת [יז] וכן בסותר ע"מ לבנות וקורע ע"מ לתפור... (טז) כמין אותיות - ויש מחמירין אפילו בצירורים: (יז) דהוי מוחק... ועיין בספר דגול מרבבה שמצדד להקל בעיקר הדין הזה והביאו בשע"ת [כב] ויש לסמוך עליו כשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו דרך אכילה. וספר שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות או תיבות [כג] יש אוסרין לפתחו ולנעלו בשבת דע"י הפתיחה שובר האותיות והוי כמוחק וכן כשנועלו הוי ככותב אבל דעת הרמ"א בתשובה להקל בזה וכן דעת [כד] הרבה אחרונים וטעמם דכיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה וכתביה והוי כדלת הנסגר ונפתח תמיד דאין בו משום בנין וסתירה וכן המנהג. ומ"מ נכון להחמיר [כה] כשיש לו ספר אחר:

ביאור הלכה סימן שמ ד"ה המוחק דיו

הנה עיקר אב מלאכה דמוחק הוא כשמוחק ב' אותיות ע"מ לכתוב ב' אותיות אחרות במקומו שכל מלאכות דשבת ילפינן ממשכן ובמשכן היה בענין זה שכתבו לפעמים במשכן טעות בקרשים שהיו כותבין עליהן לסימן כדי לזווגן זה לזה ומוחק כדי לכתוב אחרות במקומו [ואף דבמשכן נפל לפעמים טעות באות אחד ס"ל להז"ל דלא חשיב מוחק מכותב ובעינן דוקא ב' אותיות ג"כ] ומ"מ ילפינן מזה דה"ה למוחק דיו או שאר טשטוש כה"ג כדי לכתוב ב' אותיות במקום זה דחייב...

ערוך השולחן אורח חיים (סימן שמ סעיף כג)

... ויש שמתיר לגמרי אפילו בכתיבה משארי דברים [דגול מרבבה] כי אין בזה שם כתיבה כלל והוא מקלקל וכלאחר יד ואין בזה שום איסור ומקור הדין דרבינו הרמ"א מיירי כשכתבו לסגולה שיאכלנו התינוק להתחכם שכן היה מנהגם [שם] ומ"מ טוב ליתן מקום האותיות לתינוק כיון שיצא מפי רבינו הרמ"א ומעיקר הדין אין בזה איסור [גם הט"ז סק"ב מתיר בזה ע"ש] וכן יש מי שאוסר לפתוח ספר שבחודי הדפים כתובים עליהם אותיות וכשפותחו הוה כמוחק [לבוש] וחלקו עליו [שם] וכ"כ רבינו הרמ"א בתשו' [סי' קי"ט] דכיון דעשוי לפתוח ולנעול אין בזה לא מוחק ולא כותב ואין זה כלום וזהו כעין דלת הנפתח ונסגר תמיד דאין בזה משום בנין וסתירה וה"נ אין בזה משום כתיבה ומחיקה:

שו"ת הר צבי ט"ל הרים - מוחק סימן ב

דבר זה העיר הגרש"ז אויערבאך לענין עישון סיגריות ביו"ט כשיש עליהן אותיות, ורצה לחדש דמוחק שלא ע"מ לכתוב דאסור מדרבנן מ"מ עושה מקום לכתוב בעיניו, אבל בנ"ד שנשרף ונעשה אפר דאינו ראוי לכתיבה אינו אסור, ואת"ל דגם זה אסור, מ"מ אם יעביר דיו על האותיות אף דטשטוש בעלמא ג"כ אסור משום מחיקה, ז"א אלא כשנעשה ע"י המחיקה מקום לכתיבה, משא"כ כאן דלא נעשה מקום כתיבה במחיקת הטשטוש לא שייך בזה איסור. ולי חידוש זה צ"ע +על חדוש זה יש להעיר משתי מקומות. (א) מדברי הרמ"א /ש"ע או"ח/ סימן שמ סעיף ג בשם המרדכי דאסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות ואעפ"י שאינו מכין רק לאכילה דהוי מוחק, ומדברי הט"ז שם סעיף ה דאותם הספרים שכתובים עליהם בראשי חודי הדפים מלמעלה או מצדיהן אותיות או תיבות אסור לפותחן בשבת משום מוחק וכו'. ויעיין בשו"ת לב חיים למהר"ח פלאגי ז"ל (ח"ב סימן קעא) שאסור לשבור קליפת ביצה צלויה שכתוב עליה מבחוץ ואותיות לסימן, הגם דחייב הטאת ליכא איסורא מיהו איכא, הרי דגם בנשבר ואין מקום לכתוב אסור עכ"פ מדרבנן.

תוספתא מסכת שבת (ליברמן) פרק יא

המוחק אות אחת גדולה אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותות חייב אמ' ר' מנחם בי ר' יוסה זה חומר במוחק שאין בכותב ובכותב שאין במוחק חומר בכותב הכותב לקלקל חייב והמוחק לקלקל פטור נפלה דיו על גבי ספר ומחקה שעוה על גבי פנקס ומחקו אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותות חייב והמוחק לקלקל פטור אין לך שחייב אלא המוחק על מנת לכתוב והמוחק על מנת לתקן כל שהו הרי זה חייב

רמב"ם הלכות שבת פרק יא

ט הכותב שתי אותיות חייב, המוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב, הכותב אות אחת גדולה כשתיים י פטור, מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתיים חייב, כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב, הכותב על מנת לקלקל העור חייב שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב, אבל המוחק על מנת לקלקל פטור, נפלה דיו על גבי ספר ומחק אותה, נפלה שעוה על גבי הפנקס ומחק אותה, אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב. יז רושם תולדת כותב הוא, כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובשטר וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמים הרי זה חייב משום כותב, וכן המוחק את הרשום לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב. המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אות שירטוט חייב, חרשי העצים שמעבירין חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה הרי זה תולדת משרטט, וכן הגבלים שעושים כן באבנים כדי שיפצל האבן בשוה, ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע הרי זה חייב.

שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים (סימן רט)

יא) שם. וכן המוחק אינו חייב עד שימחק כתב העומד מעל גבי דבר העומד. יש לדקדק למה לא אמר גם כן על מנת לכתוב כתב העומד. וכעין שכתב הרא"ש [פ' כ"ג סי' ו'] במתיר דסבירא ל' דאינו חייב אלא בעל מנת לקשור. וכתב דאינו חייב אלא במתיר קשר של קיימא על מנת לקשור קשר של קיימא: יב) ונראה מזה דרמב"ם סבירא ל' כדעת רש"י [לא ע"ב] דבכל הני דפטור שלא על מנת כו' הטעם משום מקלקל. וכן משמע מהא דכתב הרמב"ם פרק א' הלכה י"ז כל המקלקלין פטורין כיצד הרי שחבל וכו' דרך השחתה או קרע בגדים או שרפן או שבר כלים דרך השחתה עד כאן לשונו, הנה דהפטור רק משום מקלקל ולא שבעצמותו אינו מלאכה. [וכמו שהארכנו בביאור מלאכת המתיר [סי' ל"ו]] ועל כן בעל מנת לכתוב כתב שאינו מתקיים. ומכל מקום הוא מתקן לשעתו חייב. דמכל מקום לאו מקלקל הוא אלא מתקן והוא צריך לתיקון זה: יג) ומכל מקום נראה במחק אות אחת או נטף שעוה וסילקה. דהחיוב משום שהוא על מנת לכתוב שתי אותיות. בודאי בעינינו על מנת לכתוב בדבר המתקיים. ומשום דבמוחק שתי אותיות חייב אפילו לא כוון לכתוב בדבר המתקיים. לא פסיקא ל' לרמב"ם לומר על מנת לכתוב בדבר המתקיים: